

DEMOCRÀCIA PARITÀRIA

1. Introducció

El principi d'igualtat d'oportunitats ha adquirit un creixent protagonisme tant en el discurs polític com en les successives reformes que han operat sobre l'ordenament jurídic de manera transversal a partir de normes que, inspirades en la discriminació positiva (art. 9.2 de la Constitució espanyola, d'ara en avant CE), han impulsat el seu desenvolupament des del més alt rang (lleï orgànica) (Rey, 2019). La participació política no ha quedat exempta d'aquesta empremta en l'agenda política i legislativa, i ha introduït preceptes destinats a fer real i efectiu el principi d'igualtat a través dels processos representatius (sufragi passiu). L'exigència d'una presència equilibrada de tots dos sexes en la composició de les institucions de diferent signe, així com en partits polítics, ha posicionat la democràcia paritària entre els conceptes que més impuls investigador, polític i social (moviments feministes) han experimentat a la fi del s. XX i principi del s. XXI. De manera transversal, disciplines com la ciència política han incorporat a la seua agenda els estudis de gènere, amb incidència en la configuració de les seues institucions acadèmiques mitjançant la creació de grups permanents d'investigació entre els propòsits dels quals es troba la transversalitat de la perspectiva de gènere en el conjunt dels més diversos àmbits: des de la teoria política fins al comportament polític, passant per les polítiques públiques o les relacions internacionals. L'impuls normatiu dels estudis sobre gènere i política advoquen per un adequat posicionament dels *gender studies* en l'agenda d'investigació de la ciència política, assumint, de la mateixa manera, una perspectiva prescriptiva per a proposar mesures adequades a favor de la democràcia paritària a partir de diagnòstics sobre les causes que fan persistir la discriminació sobre les dones en les múltiples esferes de l'acció política (institucional, social, conductual). Hughes va advertir, en aquest sentit, que la política és l'arena en la qual la desigualtat de gènere roman més pronunciada (Hughes, 2007). Si bé, i precisament a causa d'aquesta circumstància, al llarg dels últims quaranta anys s'ha iniciat un intens debat sobre el paper de les dones en les institucions públiques, especialment les representatives: els parlaments (Nohlen, 1998; Lovenduski, Baudino, Guadagnini, Meier i Sainsbury, 2005). La presència i la participació efectiva de les dones en els processos d'adopció de decisions no es limita a considerar la composició de les institucions parlamentàries de forma agregada, sinó les pautes internes que provoquen un desigual posicionament de diputats i diputades en les estructures internes de les cambres (Lovenduski, Baudino, Guadagnini, Meier i Sainsbury, 2005). L'estudi de la democràcia paritària abasta, així, des dels processos i les pautes de reclutament o selecció electoral per part dels partits fins a l'acompliment parlamentari de les dones. Això es deu a l'avaluació de les estratègies de paritat i l'aplicació de les quals ha llançat desiguals resultats a conseqüència de normes informals presents en les diferents fases per les quals es desenvolupa el procés electoral i el funcionament intern de les institucions parlamentàries Chappell (2002), que afecten, en última instància, la representació substantiva dels interessos vinculats a les dones i a la perspectiva de gènere. Així, els

estudis vinculats al concepte de democràcia paritària dirigeixen l'atenció al sexe com a variable independent en l'estudi de la representació política i en l'anàlisi de les elits polítiques, tant en els partits polítics i parlaments, com en governs i organismes directius de l'Administració pública.

La creixent presència de dones en estructures orgàniques de partits polítics, candidatures electorals, parlaments i governs no eximeix, per tant, d'avançar en noves línies d'investigació que incorporen a les anàlisis variables socioeconòmiques, institucionals i de comportament polític. De fet, l'informe *Pequín +10* (2005) reconeixia que, després d'una dècada des de la conferència inaugural de Pequín (1995): "(...) la desigualtat en l'accés de la dona a l'educació, la capacitació i els recursos productius li impedeix participar en igualtat en l'exercici del poder i els processos d'adopció de decisions" (*Pequín + 10*, 2005). De la mateixa manera, la consideració de la discriminació de gènere en la participació i la representació política com un dèficit democràtic situa els estudis vinculats al concepte de democràcia paritària en relació amb processos polítics de transició o consolidació democràtica, així com amb uns certs nivells de desenvolupament social i econòmic que permeten a la dona superar la dependència respecte dels homes i la reclusió a l'espai privat (Toboso, 2009).

El terme democràcia paritària aporta, per tant, criteris d'anàlisi per a identificar les causes que provoquen la desigual composició de les institucions públiques des de la perspectiva de gènere, descriure adequadament aquesta distribució diferenciada d'homes i dones, avaluar el grau de compliment de les estratègies de paritat implementades i afavorir una agenda programàtica d'actuació per al ple exercici dels drets de les dones en la participació i la representació política.

2. Democràcia paritària: definició i abast

L'absència de dones en les institucions públiques (parlaments, governs) i en els processos d'adopció de decisions és considerat un dèficit democràtic, de manera que: "aquest dèficit només pot ser superat amb un repartiment més just de les responsabilitats públiques i privades i una presència més equilibrada d'homes i dones en els òrgans de decisió política" (Declaració d'Atenes, 1992). El concepte de democràcia paritària incideix en la composició equilibrada de diferents tipus d'institucions, organitzacions i entitats polítiques, socials, culturals i econòmiques, tant en l'àmbit estatal, com subestatal i internacional. Si bé, el seu impacte és especialment significatiu en la dimensió representativa dels sistemes polítics democràtics, parant atenció al rol de partits polítics, grups parlamentaris i governs per a incorporar els anomenats interessos de les dones a l'agenda i l'acompliment institucional promovent una adequada representació substantiva dels anomenats interessos de les dones (Álvarez, 2017).

En termes de Pitkin, la democràcia paritària es projecta sobre la dimensió descriptiva i substantiva de la representació (Pitkin, 1967). Una presència creixent de dones en els parlaments suposaria la incorporació de *gender issues* en l'agenda parlamentària i l'acompliment governamental. Si bé, un àmbit d'interès per als estudis vinculats a la democràcia paritària ha sigut la identificació dels llindars quantitius que permetrien avaluar el seu desenvolupament. Així, el llindar de massa crítica suggeria, mitjançant comprovació empírica a partir d'estudis de representació substantiva, que, a partir del 30% de dones en els parlaments, s'observaven canvis en el discurs i l'agenda pública i institucional (Lois, 2007). No obstant això, la noció de representació equilibrada ha permès concretar l'abast de la democràcia paritària en l'interval del 40-60% de presència mínima i màxima requerida per a tots dos sexes en llistes electorals i candidatures. Aquest ha sigut, de fet, el criteri incorporat a la legislació electoral espanyola a partir de la modificació realitzada sobre aquesta per part de la Llei orgànica d'igualtat entre dones i homes (LOIDH, 2007). La composició paritària exigida a les candidatures electorals mitjançant el sistema *zipper list* suposa una presència numèricament igual d'homes i homes en el 50% de tots dos sexes presents en les llistes (especialment en sistemes proporcionals de llista tancada i bloquejada). Algunes normatives autonòmiques a Espanya han incorporat en les seues disposicions electorals aquesta exigència que no ha llançat, no obstant això, els mateixos resultats en la distribució, per sexes, en les institucions parlamentàries com a resultat de pautes de segregació horitzontal i vertical.

D'aquesta manera, la democràcia paritària s'expressa, de manera operativa, en els llindars de presència mínima requerida, així com en les estratègies adoptades per a assolir-la (subvencions o bonificacions electorals, sancions). La millora dels indicadors institucionals vinculats a la democràcia paritària (presència de dones en les institucions, reformes normatives o legals, perspectiva de gènere transversal en les polítiques públiques) és valorada com una estratègia d'enfortiment democràtic (Lovenduski, 2005). Així, conforme a Squires, l'adopció de quotes voluntàries o el suport a les quotes legals: "(...) is framed as a commitment to democratization" (Squires, 2007). Amb una composició equilibrada de les institucions públiques, es milloraria la qualitat de la vida política a través d'àmbits com: la representació; noves formes de rendició de comptes; presència de nous temes en l'agenda; o, nous estils de lideratge i de discurs polític que superen una perspectiva excessivament o exclusivament masculinitzada (Phillips, 1998, Randall, 1998). Les estratègies de democràcia paritària incideixen en el fet de superar un criteri de la humanitat que perjudicaria l'expressió de les diferències ocasionades per la discriminació de gènere i la seua expressió en la institucionalitat democràtica a través dels diversos processos democràtics (Young, 1989). Afavorir unes democràcies *female-friendly* (Schmitter, 1998) permetria diagnosticar de forma adequada els processos, les estructures i les pràctiques formals i informals de discriminació presents en l'Estat (Kantola, 2003), superar-ne la masculinització (Shvedova, 2005) i transcendir la política com una cosa d'homes (Fishburne, 1974).

La consecució de la paritat engloba, per tant, no sols arguments quantitius basats en els diferents l·indars de composició equilibrada requerits, sinó també criteris qualitius en termes dels dèficits democràtics que la democràcia paritària contribuiria a superar en corregir la infrarepresentació de les dones i dels temes vinculats, en l'agenda, a la discriminació per motius de gènere.

2.1. Per què democràcia paritària?

Superar la desigual presència i participació efectiva de dones i homes en els òrgans i espais de decisió política, que suposa un dèficit democràtic, constitueix la legitimació de les estratègies (quotes) per a aconseguir la composició equilibrada de candidatures electorals, parlaments, governs i òrgans col·legiats de l'Administració pública (consells de direcció d'organismes i empreses públiques) i aconseguir la plena realització dels drets polítics de ciutadania per part de les dones (Aldeguer, 2016). De la mateixa manera, les estratègies a favor de la paritat permeten el ple exercici dels drets que són titulars les dones com a ciutadanes. Com que la política és una arena fonamental per a l'adopció de decisions, Paxton i Hughes identifiquen la paritat com un bé valuós en termes públics i democràtics, afavorint que les dones ostenten posicions d'autoritat (Paxton i Hughes, 2007). A continuació, s'enumeren els tres blocs d'arguments en què s'han agrupat les justificacions destinades a legitimar les estratègies de paritat.

Justice arguments. Posen en evidència la necessitat de reconèixer la meitat de la ciutadania i superar la discriminació que històricament han rebut les dones en tots els àmbits de la vida social, cultural, econòmica i política. Aconseguir la democràcia paritària suposa compensar les estructures i circumstàncies que han privat les dones de la seua presència i participació efectiva en la política (Ventura, 1999; Lovenduski, 2005). Es pretén, així, superar l'escenari de monopoli en la representació política tradicionalment exercida pels homes (Randall, 1987; Phillips, 1998; Lovenduski, 2005; Paxton i Hughes, 2007; Squires, 2007).

Pragmatic - utility arguments. Assenyalen els avantatges electorals i estratègics que poden obtenir els partits polítics a curt termini a conseqüència d'incrementar el nombre de dones en les seues candidatures electorals, especialment en contextos d'elevada competitivitat electoral (Norris, 1997). Així, seria més probable que les dones votaren partits polítics amb una equilibrada presència de dones en les candidatures, i serien penalitzades per l'electorat aquelles llistes excessivament masculinitzades (Norris, 1997; Lovenduski, 2005). D'aquesta manera, els partits polítics, en tant que *gatekeepers* de la representació política, incorporarien als seus incentius la inclusió d'un major nombre de dones com a candidates a conseqüència de quotes voluntàries o partidistes (Phillips, 1998; Sainsbury, 2010).

Difference arguments. La incorporació o l'increment del nombre i percentatge de dones en els processos de diagnòstic i resolució dels problemes socials enriqueix l'adopció de decisions en benefici de conjunt de la comunitat (Lovenduski, 2005). Conforme a Squires: "(...) women's presence in political bodies leads to altered policy agendas and programmes" (Squires, 2007). Tals arguments incideixen en els efectes que tindria la participació política de les dones: l'enriquiment de la representació política; la millora en la qualitat dels processos decisionals i de la deliberació; la distribució equilibrada en l'accés als recursos socials i la distribució de posicions derivades de l'equitat (Pastor, 2011), el foment de l'empatia i les relacions col·laboratives (Salazar, 2010; James, 2003); o, més incentius, en última instància, perquè les dones participen en el lideratge polític fomentant certs *role models* (Paxton i Hughes, 2007; Phillips, 1998) i estils de lideratge. D'aquesta manera: "(...) una major presència de dones en política incrementa l'autoestima de les dones i la seua capacitat per a assumir rols de lideratge" (Lois, 2007), incorporant a la política el talent, la creativitat i les experiències de la meitat de la població (Verge, 2009; Towns, 2010).

3. La rellevància de l'agenda internacional en la construcció i el desenvolupament conceptual i polític de la democràcia paritària

L'impuls de les estratègies destinades a aconseguir la democràcia paritària ha obeït, en certa manera, a l'acció discursiva que, en forma de recomanacions, resolucions i codis legislatius, ha sigut adoptada a escala internacional o europea. Tals discursos han servit per a fonamentar i legitimar algunes de les reformes adoptades en els diferents estats mitjançant la seua recepció o transposició. D'acord amb l'informe *Women and men in decision-making 2007: Analysis of the situation and trends* (Comissió Europea, 2008), els actors involucrats en el desenvolupament de la democràcia paritària, en aquest procés d'assimilació internacional, serien els parlaments, els governs i les administracions públiques (organismes directius i empreses públiques), tenint en compte, a més, les organitzacions sindicals i empresarials, així com els moviments socials. Cobren una significativa rellevància els partits polítics en tant que *gatekeepers* en els processos de reclutament i accés a les institucions representatives, especialment en sistemes electorals proporcionals i amb llistes electorals tancades i bloquejades, en les quals les quotes han manifestat millors resultats i major eficàcia.

L'agenda impulsada per diferents organitzacions internacionals (Unió Interparlamentària, Consell d'Europa, Organització de Nacions Unides) i supraestats (Unió Europea) s'ha plasmat en diferents informes, recomanacions i estudis sobre la discriminació de les dones en l'esfera de la participació política i la necessitat d'impulsar reformes legals i polítiques públiques per part de les institucions nacionals i altres nivells de govern i administració

(Freixes, 2000; Saldaña, 2008). Les idees que s'han difós a través de l'agenda internacional han servit de capçalera i legitimació per a introduir la perspectiva de gènere, de manera transversal, en els ordenaments jurídics interns dels estats. En aquest sentit, tal com sosté Freixes: "(...) la democràcia paritària preconitzada des d'Europa constitueix per a uns un pressupost ineludible i pràcticament aconseguit del funcionament democràtic dels sistemes representatius, mentre que, per a uns altres, aquest referent igualitari s'ha encara de construir o, potser, d'assumir intel·lectualment" (Freixes, 2000). En aquest sentit, i seguint Sevilla: "els conceptes de discriminació i d'acció positiva provenen del dret internacional, que les defineix, en un dels primers textos que les regulen, com a mesures especials destinades a tenir en compte la situació particular de persones per a les quals es considera generalment necessària una protecció o una assistència especial per raons com el sexe, l'edat, la invalidesa, les càrregues familiars o el nivell social i cultural" (Conveni núm. 111 OIT, 1958, referent a la discriminació en l'ocupació)" (Sevilla, 2004). Dahlerup i Freidenvall posen de manifest la importància de les recomanacions internacionals en matèria de paritat i d'accés de les dones als llocs de presa de decisió política, de manera que: "the discursive framing has here centred around democratisation and adjustment to international norms on representation" (Dahlerup i Freidenvall, 2008). Connell destaca la importància de les successives conferències de l'ONU celebrades al llarg de les últimes quatre dècades per a comprendre la transformació de les agendes regionals i nacionals en matèria d'igualtat (Connell, 1994). Després de la Conferència Europea "Dones en el poder" (Atenes, 1992), s'utilitza el concepte de democràcia paritària (Sevilla, 2004), reforçant la representació equilibrada de dones i homes com una condició necessària per a integrar i prioritzar de forma adequada les demandes de la població (Resolució d'11 de febrer de 1994 sobre la dona en els òrgans decisoris).

4. Representació descriptiva i substantiva de les dones

Els estudis sobre democràcia paritària han operativitzat les anàlisis basant-se en les dimensions representativa, substantiva i simbòlica de la representació política, seguint la formulació generada per Pitkin (1967). Es desenvolupen, a continuació, les dimensions descriptiva i substantiva de la representació, i es deixa establert que la dimensió simbòlica al·ludeix a l'impacte de la representació de les dones sobre la qualitat institucional de la democràcia: "Això suposaria que les dones, com a actors polítics, marcarien una diferència per la seua mera presència: elles representen les dones en un sentit simbòlic – com a representants descriptius– en les institucions polítiques (Pastor i Iglesias, 2014).

4.1. Representació descriptiva

D'acord amb Nohlen, a partir dels anys setanta ha crescut l'interès en la reflexió teòrica i pràctica sobre la incorporació de les dones als àmbits de decisió política, tant en les democràcies consolidades com en les més joves, fruit de la tercera onada de democratització (Nohlen, 1998). No obstant això, malgrat el creixent interès sobre la participació política de les dones des dels anys setanta: “el procés cap a un rol més actiu de la dona en la política no ha pres un ritme uniforme i igualitari ni a Europa ni en els altres països amb sistemes democràtics” (Nohlen, 1998). La integració de les demandes, necessitats i interessos de la societat des de la perspectiva de gènere, com a expressió de la representació substantiva de les dones, suposa avaluar la composició equilibrada de les dones en funció de la distribució sociodemogràfica per sexes (representació descriptiva) (Phillips, 1998). En conseqüència, en la mesura en què les dones constitueixen, almenys, la meitat de la societat, els parlaments haurien d'estar compostos, en igual distribució percentual, per un 50% de diputades. A saber: “ha d'haver-hi una similitud entre els representants i els representats. Si les dones constitueixen el 50% de la població, elles haurien també de constituir el 50% dels cossos legislatius i executius” (Paxton i Hughes, 2007).

4.2. Representació substantiva

La noció de representació substantiva centra l'atenció en els canvis que la composició equilibrada de les institucions públiques (especialment, parlaments) suposaria sobre el discurs polític: “(...) la presència no és només un indicador de legitimitat democràtica, sinó que també implicaria un canvi substantiu en la manera de fer política i en els assumptes que centren la labor d'aquells que són actors claus d'aquella, els representants polítics” (Pastor, 2011). L'estudi de la representació substantiva implica parar atenció a l'acompliment parlamentari, als discursos polítics i al rendiment de les institucions en termes de la capacitat que tenen per a generar oportunitats per a la igualtat de gènere a través diversos *outputs*: lleis i polítiques públiques. Seguint Lovenduski: “la representació substantiva esdevé la idea d'interès (...). La representació substantiva d'un grup és més simplement descrita com la representació dels seus interessos” (Lovenduski, 2005). La presència en els parlaments dels grups que experimenten diferents situacions de discriminació suposa una oportunitat per a la millor defensa dels seus interessos (Lovenduski i Norris, 1993). Existeix, així, una correspondència de les característiques que comparteixen representants i representats, i una congruència en la defensa d'interessos que algú (representant) duu a terme en nom d'un altre (representat) (Sartori, 2005). La representació substantiva implica, conforme a Paxton i Hughes: “(...) que els interessos de les dones han de ser defensats en l'arena política. La representació substantiva requereix que els polítics parlen per a i actuen en suport dels assumptes de les dones” (Paxton i Hughes, 2007). Sapiro assenyala que: “és obvi que la qüestió central no és si el meu representant s'assembla a mi, és si els meus interessos estan sent representats. El que importa és si el meu representant està actuant segons els interessos del representat, d'una manera sensible a mi” (Sapiro, 1998). Lovenduski considera la idoneïtat de les quotes des de la perspectiva de la representació substantiva, considerant la forma en què

els representants polítics en les institucions legislatives actuen en nom de o per a (*act for*) els grups als quals representen (Lovenduski, 2005). Conforme a Pastor, a través de la representació substantiva: “(...) el representat es fa present en una assemblea legislativa pel que el representant fa. No es tracta, doncs, dels seus trets –un atribut– o el que simbolitza –una creença–, sinó pel contingut del procés simbòlic i la forma o estil amb què exerceix la seua labor” (Pastor, 2011). Si bé, Carroll adverteix que algunes candidates o diputades poden evitar la defensa de temes centrats en qüestions de gènere atès que: “too much emphasis upon women’s issues in a campaign might generate speculation that the candidate is too narrow in their concerns and will not adequately represent all the people” (Carroll, 2003).

En última instància, en la mesura que “(...) el sexe es vincula al biològic mentre que el gènere inscriu el component comportamental i social” (Casado, 2003), les dones acumulen experiències vinculades a la socialització o les experiències de discriminació en els àmbits privats, públics o professionals (Mansbridge, 1998; Phillips, 1998). Tot això informaria una forma concreta d’analitzar els problemes i de formular alternatives per a resoldre’ls, tant des de la perspectiva del contingut i dels temes abordats, com en la manera de presentar-los (Jones i Jónasdóttir, 1988).

5. Models explicatius de la infrarepresentació de les dones

Els factors que permeten explicar la infrarepresentació de les dones en partits, candidatures i institucions s’han agrupat en dos models centrats en indicadors de l’oferta i de la demanda, així com un tercer model centrat en variables ideològiques i culturals. El model de l’oferta al·ludeix a les circumstàncies que incideixen sobre la possibilitat que les dones arriben a esdevenir candidates, mentre que la demanda fa referència a les estructures d’incentius i a les estratègies adoptades pels partits polítics conduents a incorporar en les seues organitzacions i llistes electorals més dones. És rellevant, a més, considerar les variables culturals i ideològiques de la societat i les percepcions de l’electorat (Norris i Inglehart (2001), el nombre d’espais disponibles (escons) o les actituds dels selectors en el si de l’organització partidista (Lovenduski, 2005). En suma, una perspectiva integradora dels factors que operen sobre els processos electorals de les dones suggereix la necessitat d’incorporar variables pròpies dels diferents models. Com ha assenyalat Randall, resulta convenient, així, no sols centrar l’atenció en el paper de les dones en els partits polítics o parlaments, sinó també en aquelles variables estructurals del context socioeconòmic i de la cultura política (Randall, 1987).

5.1. Oferta

Els factors tradicionalment associats a la falta de representació política de les dones des

del model de l'oferta dirigeixen l'atenció a la divisió sexual del treball, l'estructura de les institucions i la diferent socialització rebuda per dones i homes. La desigual distribució de recursos socials, econòmics i professionals es transforma en factors de discriminació en termes de gènere, la qual cosa conduiria a una menor motivació per part de les dones per a l'accés i la postulació a l'activitat política (Krook i Childs, 2010). Donada la naturalesa estructural de les variables contemplades en l'enfocament de l'oferta, les estratègies per a la seua eventual restitució i solució apel·len a mesures amb resultats a llarg termini en els àmbits sociodemogràfic, laboral o educatiu (Aranda, 2010). Les estratègies d'acció positiva centrades en la formació o la conciliació de la vida privada i pública resulten les més idònies en aquest model (Salazar, 2010). Algunes estratègies d'acció positiva impulsades per partits polítics o parlaments han contemplat mesures sobre la conciliació familiar, els horaris per a la celebració de les reunions, o la formació i l'apoderament de les dones.

L'efecte distribució (Niven, 2010) al·ludeix als efectes que, sobre la participació política, té la segregació i desigual atribució de funcions socials, econòmiques i laborals entre homes i dones, generant el que una part dels estudis feministes ha definit com a sòl enganxós (*sticky floor*). D'acord amb Niven: “a causa de la segregació sexual en els rols laborals, els homes superen les dones en posicions d'èxit, i les dones tenen, més sovint, un menor estatus laboral (...). Els líders dels partits polítics, trobant una dona interessada en un càrrec polític, podrien inconscientment assumir que els homes tenen més probabilitats de tenir èxit en la política a causa de la diferència en la distribució de recursos” (Niven, 2010).

5.2. Demanda

Els factors de demanda venen donats pels *arrangements* institucionals que, en el marc de partits polítics i institucions públiques, dificulten l'accés de les dones als espais d'adopció de decisions i de poder polític. Les variables de la demanda incorporarien el grau de desenvolupament dels instruments, les estratègies i les mesures relacionades amb el reclutament, l'elecció i el definitiu accés, si pertoca, de les dones als partits polítics i, en segona instància, les institucions públiques, bé a causa de processos de cooptació (designació) o d'elecció. Com a indicadors d'aquest model, caldria tenir en compte, també, les percepcions dels selectors en el partit polític corresponent respecte a l'avaluació que realitzen de les habilitats i l'experiència de les dones en tant que potencials candidates, diputades o membres del govern (Krook i Childs, 2010; Norris i Lovenduski, 2010). D'acord amb Valcárcel, l'adequació preconcebuda sobre el perfil del candidat o candidata constitueix, en substitució del mèrit, la capacitat o destreses objectives, com a criteri de cooptació (Valcárcel, 1997).

Per a les ciències socials i jurídiques, ha tingut especial rellevància la perspectiva institucionalista, com a part del model de la demanda. Aquest enfocament reconeix l'existència de: “algunes variables institucionals que cal tenir en compte” (Nohlen, 1998) com són, particularment, les quotes electorals de paritat o, de forma més genèrica o contextual, la naturalesa del sistema polític (parlamentari vs. presidencialista) o electoral (v. gr., proporcional o majoritari). Les institucions, per tant, han esdevingut escenaris idonis per a la implementació d'estratègies de discriminació positiva, com ara les quotes electorals (Salazar Benítez, 2010). El model de la demanda ha tractat d'identificar, igualment, aquells factors institucionals que incidirien en l'efectivitat de les estratègies de paritat eventualment adoptades. Així, en contextos amb l'elevada institucionalització i centralització dels processos de selecció electoral en el si dels partits polítics resultaria més probable un assoliment dels objectius de paritat (v. gr., secretaries d'igualtat o sistemes de sancions).

El reconeixement de la perspectiva de gènere s'ha plasmat en l'organització dels partits polítics, en què ha originat unitats o secretaries sectorials, així com en parlaments, mitjançant comissions parlamentàries de diferent rang, i en la creació d'organismes directius inserits en l'Administració pública, com els instituts de les dones. El propòsit d'aquestes institucions consisteix a aconseguir que la perspectiva de gènere es garantisca, de manera transversal, en múltiples dimensions de l'acció política i de les polítiques públiques, en la mesura en què: “women's perspectives (...) are women's views on all political concerns” (Lovenduski, 2005). Com exposa Pastor: “les dones, respecte a altres grups, i especialment els homes, posseeixen actituds, creences i valors característics del seu gènere, centrats en els seus problemes i interessos, per la qual cosa podrien fer presents el conjunt de les dones, almenys millor, que els qui no posseeixen tals actituds, creences i valors (Lawless, 2004; Lovenduski i Norris, 2003; Phillips, 1998; Tremblay i Pelletier, 2000)” (Pastor, 2011). La infrarepresentació de les dones empobriria, per contra, el discurs polític en obviar, no sols la prioritització de problemes específics, sinó la manera d'abordar-los, amb un clar impacte sobre les polítiques públiques o les previsions pressupostàries en favor de la igualtat de gènere (Swers, 2002; Hughes, 2007).

El model de la demanda suposa tenir en compte, per tant: 1. El sistema de selecció i de confecció de les candidatures electorals en el si dels partits polítics; 2. El sistema electoral i l'existència o absència, en aquest, d'estratègies de paritat, sistemes de quotes o altres accions de discriminació positiva; i 3. Les lògiques presents en el funcionament institucional públiques, que: “(...) actuaran com a context que reforçaria –o inhibiria– l'estil representatiu característic de les dones” (Pastor, 2011).

5.3. Cultura i ideologia

Norris i Inglehart sostenen la rellevància de les variables culturals i ideològiques presents

en la societat, els actors polítics i les institucions més enllà dels contextos institucionals (demanda) i socioeconòmics (oferta) (Norris i Inglehart, 2001). Altres treballs han incorporat, a més, els indicadors lligats a la religió (Reynolds, 1999). Nohlen subratlla la rellevància dels factors propis de la cultura política que, més enllà de les variables institucionals, incideixen sobre les possibilitats electorals de les dones (Nohlen, 1998). En l'informe *Women in Politics and Decision-Making in the Late Twentieth Century. A United Nations Study*, l'ONU incorpora el factor ideològic com un dels més importants a l'hora d'explicar l'accés de les dones a les institucions públiques. Així: “molts dels estudis de cas esmenten aquesta ideologia de gènere com la major barrera per a l'accés de les dones als espais d'adopció de decisions” (ONU, 1992).

6. Ideologia, mèrit i imitació

L'adopció de les quotes electorals ha permès l'accés o, si és el cas, l'augment en el percentatge de dones en les institucions públiques, i és d'interès, per als estudis sobre gènere i política, l'anàlisi dels processos de legitimació que han justificat adoptar-les a partir de dos grans models: la fonamentació ideològica o les oportunitats estratègiques (Dahlerup i Freidenvall, 2008).

En els processos d'adopció de quotes electorals: “(...) caldria reconèixer que la ideologia dels partits ha sigut determinant en aquest procés” (Sánchez Medero, 2010). Alguns partits han creat secretaries o unitats internes destinades a impulsar estratègies d'acció o discriminació positiva. En la pràctica, els partits de centre esquerra han presentat una orientació més favorable als interessos de les dones i les estratègies de paritat (Randall, 1987; Lovenduski i Hills, 1981; ONU, 1992; Squires, 2007). A la ideologia se sumaria l'activisme feminista en el partit o en el seu entorn social més pròxim, els processos de reclutament intern i la seua institucionalització, així com el mateix sistema electoral (Caul, 1999). Les intencions en favor de la igualtat es concreten en els programes electorals (*rethorical strategies*), en accions concretes de discriminació positiva (Lovenduski i Norris, 1993) i en estratègies complementàries d'acció positiva (formació, conciliació).

L'argument meritocràtic, per la seua banda, qüestiona les estratègies de discriminació positiva i acusa les “dones quotes” “de no tenir vàlua personal i haver recorregut als mers nombres per a fer-se notar, cosa poc elegant” (Valcárcel, 1997). Si bé, en un context d'elevada competència partidista, els partits contraris a les quotes poden acabar incorporant *de facto*, a les seues llistes, un major nombre de dones per un efecte imitació, contagi o arrossegament (Dahlerup i Freidenvall, 2008). En aquest sentit, Squires assenyala que: “els partits d'esquerres han provat, més assíduament, l'adopció de quotes de gènere, encara que altres partits, algunes vegades, han seguit el seu exemple” (Squires, 2007). Seguint Sevilla: “en el context mundial, l'estudi dut a terme per la Unió

Interparlamentària estima que: 1. Es produeix un fenomen d'arrossegament que fa que es generalitze la tendència a la feminització dels partits polítics, sobretot en el cas que la competència electoral entre els aquests siga forta; i 2. Els partits que s'autodenomenen d'esquerrers i els alternatius tenen més propensió a presentar i triar més dones que la resta (Sevilla, 1997).

7. Sistema electoral i quotes de paritat

7.1. El sistema electoral com a variable institucional

Els sistemes electorals han sigut incorporats com una variable de naturalesa institucional a l'hora de valorar la incorporació d'estratègies com les quotes electorals partint de la premissa que: "(...) les institucions i les estructures poden configurar i alterar les relacions de gènere i les activitats de les dones en determinats contextos" (Randall i Waylen, 1998). El factor sistema electoral incideix sobre l'estructura d'incentius que informa el comportament dels diversos actors polítics (Nohlen, 1998), afavorint o obstaculitzant l'accés de les dones als parlaments (Dahlerup i Freidenvall, 2008). Conforme a Reynolds: "determinats sistemes electorals són més *women friendly* que uns altres. La naturalesa ideològica dels sistemes electorals afecta el nombre de les dones triades i escollides per als llocs en els gabinets" (Reynolds, 1999).

Tenint en compte el tipus de sistema electoral, els de representació majoritària lligats a districtes uninominals resulten els menys propicis per a les dones i l'efectivitat d'estratègies de paritat com, per exemple, les quotes, tal com es reflecteix en la taula 1 a partir de Matland (2005). Els sistemes electorals majoritaris generen una menor probabilitat d'accés a les candidatures, i possibiliten la persistència d'una precedent masculinització del partit. D'acord amb Nohlen: "(...) s'observa que la representació proporcional, en comparació amb la majoritària, ofereix a les dones majors possibilitats electorals" (Nohlen, 1998). Lovenduski adverteix que el sistema electoral majoritari (*Westminster electoral system*) és un obstacle per a la representació de les dones, de manera que: "(...) en l'àmbit mundial, més dones resulten electes en el marc de sistemes de representació proporcional que no sota els sistemes majoritaris" (Lovenduski, 2005). Si bé, el sistema proporcional: "(...) pot constituir una diferència, però només en conjunció amb altres circumstàncies favorables" (Randall, 1987). Les llistes electorals tancades i bloquejades incrementen l'eficàcia de les estratègies de paritat, especialment en partits polítics altament institucionalitzats i amb una elevada centralització del procés de nominació electoral. En suma, i d'acord amb Randall: "(...) les oportunitats de les dones per a la seua elecció són majors sota un sistema de *party list* i de representació proporcional" (Randall, 1987).

En segon lloc, la barrera legal s'ha considerat: "(...) com un instrument que opera en la

direcció desitjada, perquè redueix el nombre de partits que poden aconseguir una representació política” (Nohlen, 1998). D’aquesta manera, Paxton i Hughes sostenen que, més que la magnitud del districte electoral, el factor que potser amb més rellevància actuaria seria la magnitud del mateix partit polític en atenció als resultats electorals, així com la grandària o posició parlamentària (Paxton i Hughes, 2007). Els partits polítics amb menor representació parlamentària resulten més masculinizats, atès que el tall d’accés en la candidatura electoral ascendeix a les posicions més elevades de la llista, en les quals generalment se situen els candidats. D’aquesta manera, un sistema de partits bipartidista o de pluralisme moderat en l’arena electoral, amb grups parlamentaris amb una grandària mitjana o elevada, constitueix l’escenari idoni per a una major presència de les dones. En definitiva, i seguint Matland, una barrera electoral elevada impedeix que es genere una multiplicitat de partits minoritaris amb un o dos escons, la majoria dels quals serien, amb major probabilitat, ostentats per homes a conseqüència de la segmentació vertical en la distribució ordinal d’homes i dones en les candidatures (Matland, 2005).

Quant a la magnitud del districte electoral, caldria tenir en compte que: “en la mesura en què augmenta el nombre d’escons d’un districte, creixen així mateix les possibilitats de les dones de participar en la distribució de les candidatures en les llistes de partit” (Nohlen, 1998). En disposar d’un major nombre d’escons en el repartiment electoral i sota la concurrència d’una fórmula electoral proporcional, s’incrementen les probabilitats d’accés per part de les dones als parlaments (Norris, 1993). Així: “unes majors magnituds de districte són millors per a les dones perquè elles poden concórrer a una votació partidista sense necessitat de desplaçar un home” (Paxton i Hughes, 2007). En suma, els districtes plurinominals amb fórmules electorals proporcionals i llistes tancades i bloquejades suposarien escenaris institucionals de caràcter electoral afavoridors per a l’accés de les dones a les institucions públiques, màximament si, a més, s’introdueixen estratègies de paritat electoral com les quotes (Matland, 2005).

8. Quotes electorals de paritat: abast, característiques i tipus

Les quotes electorals de paritat, sota les seues múltiples accepcions –*electoral gender quotas, electoral quotas based on gender, candidate quotas o legislatura sex quotas*– (Squires, 2007), representen les mesures de discriminació positiva impulsades per a garantir la presència equilibrada de dones i homes en candidatures electorals, en connexió amb processos de canvi i interpretació constitucional (Verge, 2009). Les quotes han sigut considerades un instrument essencial: “(...) in order to accelerate women’s advancement in politics by encouraging women to enter politics” (ONU, 1992). El seu objectiu radica a garantir la igualtat d’oportunitats per a l’accés als parlaments sobre la base de diferents llindars de presència mínima requerida (30%, 40% o paritat en sentit estricte, amb un 50%). En el si dels partits polítics, les quotes voluntàries han evidenciat un increment de les dones en les candidatures electorals i, a conseqüència d’això, encara que no sempre ni de manera automàtica, en els grups parlamentaris (Randall i Waylen, 1998). Les quotes concreten les estratègies de discriminació positiva com a mitjà per a aconseguir la igualtat d’oportunitats en l’àmbit de la participació política, i són incorporades, tant en els estatuts

dels partits polítics (quotes voluntàries), com en el mateix ordenament jurídic (quotes legals o obligatòries) mitjançant diferents llindars d'exigència mínima i sistemes de sancions encaminades a garantir-ne l'efectivitat i el compliment.

Estratègia temporal de discriminació positiva

Com assenyalen Martínez i Calvo: “les polítiques que persegueixen la discriminació positiva atorguen a l'Estat la capacitat per a posar el principi d'igualtat de tracte temporalment en quarantena” (Martínez i Calvo, 2010). Així, la igualtat formal reconeguda en l'article 14 de la Constitució espanyola (d'ara en avant, CE) queda vinculada a la igualtat material o proporcional proclamada en l'article 9.2 CE, que empara l'aprovació de mesures de discriminació positiva. La igualtat material atendria, així, a la idea de tractar de manera desigual els desiguals (Sartori, 2009). D'acord amb Ventura, és: “(...) constitucionalment acceptable (...) que el legislador pugui establir normes diferents per a solucionar situacions de fet diferents (...). Aquestes normes han de tenir una justificació objectiva i raonable, d'acord amb criteris i judicis de valor generalment acceptats (...). El Tribunal Constitucional accepta, per tant, la diferència normativa en favor d'un grup discriminat (...)” (Ventura, 1999). L'avaluació de les circumstàncies estructurals de caràcter històric i sociopolític que suposen una discriminació de gènere permeten sostenir que: “les polítiques que introdueixen mesures de discriminació positiva a favor de les dones descansen en un senzill diagnòstic: la dona pateix discriminacions pel simple fet de ser dona i, per tant, es necessiten mesures de protecció que vagin més lluny de la protecció formal de la igualtat de tracte” (Martínez i Calvo, 2010).

Phillips assenyalava que la mateixa democràcia descansa en el reconeixement dels diferents grups presents en una societat, la diferenciació de la qual se sustenta sobre pràctiques d'exclusió, opressió i discriminació (Phillips, 1998). La igualtat material pretén equilibrar les situacions de partida que incideixen en les desiguals oportunitats que impedeixen l'exercici ple dels drets lligats a la participació i la representació política per part de les dones. Conforme a Phillips: “les nostres societats no són homogènies: estan estructurades sobre inequitats sistemàtiques i exclusions recurrents. No existim com a ciutadans en abstracte, sinó com a membres de privilegiats grups o sense avantatges. Les organitzacions polítiques basades en les línies de fractura dominants –siguen aquestes el gènere, la classe, l'ètnia o la religió– són apropiadament vistes com una manera possible de corregir el desequilibri, i el meu argument en aquest treball no està en contra de tal acció col·lectiva *per se*” (Phillips, 1998). D'acord amb l'informe resultant de Pequín + 10: “les mesures especials de caràcter temporal (...) són necessàries per a accelerar la igualtat de fet, rescabalar les dones pels actes de discriminació passats i donar-los igualtat d'oportunitats respecte a l'home en els processos d'adopció de decisions (...). Els tipus de sistemes de contingents més comuns són els establits a través d'esmenes

constitucionals o lleis nacionals i els adoptats pels partits polítics de manera voluntària” (Pequín + 10, 2005).

Tipus de quotes electorals

En funció de l'àmbit en què estiguen regulades i el grau d'obligatorietat, les quotes poden ser voluntàries (partits polítics), constitucionals (constitucions) o legals (lleis orgàniques, ordinàries o altres disposicions reglamentàries) (Dahlerup i Freidenvall, 2008). En essència: “normalment, dos tipus de quotes sobre la representació política de les dones són identificades, aquelles que són adoptades pels estats en les lleis electorals o en les constitucions, que, en conseqüència, afecten tots els partits polítics i les seues candidatures en tots els nivells de govern, i aquelles que són adoptades per alguns partits polítics” (Escapa i Revilla, 2003).

Les quotes voluntàries adoptades pels partits polítics són també denominades quotes blanques, en tant que: “quotes o objectius que són sovint establides pels mateixos partits polítics” (ONU, 1992) i suposen, generalment, una fase prèvia a incloure-les en l'ordenament jurídic. Si bé, el seu caràcter voluntari resulta més assequible per als partits polítics, ja que com evidencien Martínez i Calvo: “(...) les quotes electorals poden enfrontar-se a l'oposició dels tribunals constitucionals” (Martínez i Calvo, 2010), i a més, en tals modalitats voluntàries, les sancions en cas d'incompliment resulten molt menys oneroses per a l'organització. Si bé, aquesta absència de vinculació o obligatorietat pot comportar, com a problema, el compliment efectiu d'aquestes.

Per la seua banda, les quotes constitucionals i obligatòries incorporades en l'ordenament jurídic (*compulsory quotas by legal requirement*) s'articulen a través d'instruments de diferent rang jurídic i legislatiu (Squires, 2007, Martínez i Calvo, 2010). D'acord amb l'impacte democratitzador atribuït a la paritat, les disposicions constitucionals són comunes en processos de democratització o consolidació institucional en situacions postconflicte (Dahlerup i Freidenvall, 2008). En tals casos, el principi de paritat esdevé un fonament de rang constitucional que empara i informa les quotes electorals, que han de ser observades i complides pels partits polítics al marge del seu posicionament ideològic, tant en el procés de confecció de les candidatures, com en el procés electoral o en el mateix resultat o composició parlamentària (escons reservats).

Així, les quotes obligatòries se situen en el màxim grau d'institucionalització de la paritat en els processos electorals, sense oblidar la dificultat que, en l'estadi previ de la voluntarietat, imposa la informalitat o els no sempre obvis criteris i procediments seguits pels partits per a seleccionar els candidats i candidates (Verge, 2016). D'aquesta manera, totes les organitzacions legitimades per a la confecció i presentació de candidatures electorals (partits polítics i coalicions electorals, principalment) han de reservar un mínim

percentatge de llocs per a dones com a candidates i, a vegades, mitjançant l'alternança de sexes, per trams o *safe sites* (llocs d'eixida). En tal sentit, l'ONU va destacar que, en els procediments de selecció, tres són els factors més rellevants a l'hora d'analitzar el grau d'institucionalització de les quotes: 1. Qui fa la selecció; 2. El criteri de selecció utilitzat; i 3. Si hi ha polítiques especials per a enfortir les posicions de les dones candidates (ONU, 1992).

Les quotes legals de caràcter obligatori constitueixen el més avançat estadi evolutiu quant a estratègies de paritat en l'àmbit de les democràcies representatives. En essència: "(...) l'experiència demostra que els canvis normatius suposen un pas previ i ineludible en el camí a la igualtat d'homes i dones" (Toboso Sánchez, 2009), si bé, no asseguren la igualtat real o substantiva quan incideixen factors de segregació o discriminació vertical en el si de les candidatures. La taula 2 permet visualitzar, de manera esquemàtica, els diferents tipus de quotes generats a partir de dos criteris: la voluntarietat o obligatorietat d'aquestes, així com en funció de la fase del cicle electoral en què s'apliquen.

Llindars de presència mínima requerida: massa crítica (30%), representació equilibrada (40-60%) i paritat (50%)

El llindar mínim de presència de dones exigida per les quotes constitueix un altre criteri per a establir-ne la tipologia (Squires, 2007). Els diferents llindars venen donats pels percentatges mínims de presència de dones a partir de percentatges de composició equilibrada, tant per al conjunt de les candidatures com per a trams en el si d'aquestes. L'interval del 40%-60% impedeix que cap dels sexes es trobe reflectit per damunt o per davall de tals percentatges. En fases prèvies, determinats sistemes de quotes van optar per exigir un nivell mínim del 30% en correspondència amb el llindar de massa crítica. D'aquesta manera, garantint diferents nivells de participació de les dones, s'aconsegueix, no sols donar-los visibilitat, sinó incrementar les possibilitats d'introduir canvis en l'agenda i en l'exercici del lideratge. No obstant això, com s'ha assenyalat més amunt, l'assoliment dels llindars percentuals requerits és més habitual en sistemes de llista electoral tancada i bloquejada. D'acord amb Nohlen: "per via dels estatuts dels partits polítics o per llei, siga una llei electoral i/o de partits polítics, es pot reglamentar la representació conforme a criteris de (major) igualtat entre homes i dones" (Nohlen, 1998).

Més recentment, alguns sistemes de quotes han optat pels *zipper systems* destinats a garantir l'alternança de dones i homes en les posicions parell i imparell de les candidatures electorals, la qual cosa dona com a resultat les anomenades llistes cremallera (Abellán, 2003). Els *zipper systems* constitueixen una de les fórmules per les quals més demandes s'han realitzat des dels moviments feministes, atès que garanteixen la igualtat en les llistes i incrementen al màxim les possibilitats que dones i homes accedisquen als

parlaments, de manera que redueixen els efectes que suposaria una desigual distribució interna en termes ordinals (discriminació vertical) i “afavoreixen la representativitat de les dones fins i tot en els districtes de menor grandària” (Martínez i Calvo, 2010).

9. La segmentació o discriminació vertical i horitzontal

La major presència de dones en els parlaments no sempre ha suposat una distribució equitativa dels recursos que permeten un exercici real i efectiu de l'acompliment parlamentari en condicions d'igualtat. Tot i ser evident l'increment quantitatiu de diputades en els plens de les cambres parlamentàries, resulta necessari desenvolupar criteris d'anàlisi que permeten avaluar en quina mesura aquesta incorporació s'expressa en la composició, l'organització i el funcionament intern de la cambra. Els conceptes de segregació vertical i horitzontal permeten donar compte de les pautes per les quals dones i homes es distribueixen de manera desigual en les estructures organitzatives de parlaments i governs a conseqüència de persistents estructures i processos de discriminació.

Segmentació vertical

El concepte de segmentació o segregació vertical –*vertical segregation*– permet analitzar la desigual distribució d'homes i dones des de la perspectiva jeràrquica o ordinal de candidatures i estructures institucionals (parlaments, governs i administracions públiques), avaluant els biaixos que exclouen les dones dels llocs de poder polític més rellevants. Duverger va exposar els termes del concepte i els resultats de la segregació vertical en assenyalar que: “el paper polític de les dones disminueix en la mesura en què ens aproximem al centre del lideratge polític” (Duverger, 1955). En l'àmbit parlamentari, de manera específica, Pastor posarà de manifest com la jerarquia parlamentària es dona: “(...) en atenció al lloc que ocupen els membres en la cambra o en les comissions en què treballen, més o menys importants segons la funció que tenen i/o l'assumpte que aborden” (Pastor, 2011).

Fins i tot complint-se els percentatges de presència mínima de dones en el conjunt de les candidatures electorals, la segregació vertical dona compte de la disminució de candidates a mesura que s'ascendeix en les posicions més elevades d'una llista o en les estructures de govern d'un parlament des d'una perspectiva jeràrquica. Quant a les llistes electorals: “els partits poden, certament, presentar una aparença d'equilibri entre dones i homes, però tenir homes en les posicions més elevades de la llista, i les dones en les més baixes posicions” (Kunovich, 2003; Paxton i Hughes, 2007). D'acord amb Randall: “un descens

proporcional en la representació de les dones a mesura que s'ascendeix en la jerarquia partidista és un fet evident en les democràcies occidentals (...). Queda relativament ben establert, per tant, que la proporció de llocs ocupats per dones en el si dels partits polítics, assemblees representatives i governs nacionals, al llarg del món, és xicoteta i s'incrementa en una relació inversament proporcional al poder que tals posicions atorguen” (Randall, 1987).

Per a contrarestar els efectes de la segregació vertical, alguns sistemes de quotes han optat per regular la composició equilibrada en diferents trams de les candidatures, així com, en última instància, establir-ne la distribució plenament paritària a través de les llistes cremallera. El propòsit dels sistemes de quotes consisteix, en última instància, en el fet que el resultat del procés electoral done com a resultat grups parlamentaris amb una composició equilibrada, com a reflex de les oportunitats de què disposen les candidates per a resultar efectivament electes (Randall, 1987).

Segmentació horitzontal

La segmentació horitzontal permet analitzar la desigual distribució de dones i homes en el si dels parlaments en funció de la rellevància atribuïda als àmbits materials o temes que s'hi debaten i tramiten a través de les comissions parlamentàries. L'horitzontal segregation suposa una distribució de diputats i diputades de manera que les àrees “més importants” són ostentades i exercides per homes (Randall, V. i Waylen, G., 1998). Com exposa Verge: “es fa patent que hi ha latent un mecanisme subjectiu per part dels diputats a l'hora de repartir-se les responsabilitats en els diferents tipus de comissions en funció de la importància atorgada” (Verge, 2009). D'aquesta manera: “(...) les dones solen ser relegades a comeses de segon ordre i allunyades d'aquelles competències predominantment masculines. Com demostra el fet que rares vegades les dones ocupen les carteres ministerials de defensa, economia i interior, o que siguen designades com a secretàries generals o presidentes dels partits, o que en les administracions exercisquen funcions econòmiques o d'infraestructures” (Sánchez Medero, 2010).

La segmentació horitzontal pot acabar expressant-se en una assignació d'espais diferenciats per al tractament, la discussió i la gestió de les problemàtiques de gènere. Això, tal com exposa Sapiro: “(...) pot *ghetitzar* els problemes, segregant els temes respecte d'altres problemes relacionats i d'experts i líders en altres camps” (Sapiro, 1998). Conforme a Randall, l'atribució de determinades funcions a les seccions d'igualtat dins dels partits polítics amb exclusivitat no seria sinó una manifestació més de la distribució de funcions, responsabilitats i rols per raó de gènere. Així: “les seccions de dones podrien també encoratjar els homes en el partit a persistir en una visió de les dones com políticament diferents, i en certa manera marginal. Al cap i a l'últim, sembla que les

seccions de les dones no són el millor focus per a les energies de les dones polítiques, però, una vegada imbuïdes per ideals feministes, aquestes poden ser valuoses per a pressionar per a una més qualificada representació les dones” (Randall, 1987).

Les institucions parlamentàries acabarien generant una divisió sexual del treball parlamentari que se sumaria a la discriminació vertical quant a l'accés a les posicions de major rang jeràrquic. Des de la perspectiva horitzontal: “tradicionalment, a les dones se'ls ha donat la responsabilitat d'àrees socials, però no les polítiques o econòmiques” (ONU, 1992). Això dona com a resultat una distribució majoritària de les dones en les comissions destinades a l'àmbit material de les polítiques blanques (*soft policies*) o menys importants. Per contra, les àrees més prestigioses o amb més pressupost i rellevància política serien ocupades, de manera majoritària, per homes (Lovenduski, 2005). D'acord amb Oñate: “aquesta classificació de major o menor importància ve donada per l'opinió dels diputats i experts, i sol estar lligada a l'impacte sobre la societat. Es considera que unes comissions manegen més poder que unes altres: entre les primeres, clarament se situen les que, amb una denominació o una altra, s'ocupen d'assumptes d'economia, pressupost i hisenda, així com les d'obres públiques i transport. Entre les que es consideren de menor importància estan les d'educació i les de polítiques socials i igualtat” (Oñate, 2011).

10. Reptes i agenda d'investigació

Resulta indubtable l'encaixament que les estratègies de paritat han acabat tenint en el discurs polític, les estratègies dels partits polítics i el mateix ordenament jurídic. Fins a tal punt, podria considerar-se que la democràcia paritària, a través de la seua expressió operativa en la composició equilibrada de les institucions públiques, constitueix una qüestió irreversible vinculada a les condicions en què es reconeixen i garanteixen, en el seu exercici, els drets de ciutadania de què són titulars les dones (Franceschet, Krook i Tan, 2019). Especialment, tenint en compte cert consens entre els partits polítics, l'obligatorietat del sistema de quotes electorals de paritat incorporat a partir de l'aprovació de la Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, i el pronunciament sobre l'encaixament constitucional d'aquestes (STC 12/2008, de 29 de gener) (Álvarez, 2012).

La democràcia paritària continua sent, no obstant això, un terme recurrent en l'agenda i l'acció política en favor de la igualtat de gènere, així com un concepte amb una projecció i vocació de futur quant a la investigació impulsada des de les diferents disciplines de les ciències socials i jurídiques, no exempt, en qualsevol cas, de significatius debats sobre l'abast conceptual i els límits que té quant a les estratègies d'aplicació (Carmona, 2018). L'assoliment dels objectius quantitius (composició equilibrada) i qualitius (pautes de lideratge, qualitat dels processos democràtics) de la democràcia paritària dista, encara, no

obstant això, de ser aconseguit, donada la persistència de circumstàncies que, de manera formal i informal, operen sobre el funcionament i el comportament de partits polítics, parlaments, governs i administracions públiques.

L'expressió que, en l'àmbit de la representació política i la democràcia paritària, més concreció ha adquirit, ha vingut donada per les quotes electorals de paritat, tenint com a propòsit, a llarg termini, generar: "un procés de sensibilització entre les autoritats i augmenten de manera progressiva el nombre de dones candidates i parlamentàries" (Martínez i Calvo, 2010).

No obstant això, en l'àmbit internacional són diferents els escenaris que posen en evidència la necessitat de parar atenció al grau d'obligatorietat de les quotes, els llinars mínims exigits per aquestes o els sistemes de sancions en cas d'incompliment. Fins i tot en les democràcies amb una tradició de major consolidació i trajectòria en la implementació de les quotes, continua pendent l'anàlisi de l'impacte que les quotes han tingut sobre la composició equilibrada de les institucions i, concretament, en la distribució vertical i horitzontal de diputats i diputades en l'exercici i acompliment efectiu del càrrec.

D'altra banda, els partits polítics continuen sent els actors essencials per a vetlar pel compliment de la democràcia paritària en tant que *gatekeepers* per a l'accés a les institucions parlamentàries. Per això, atès que instruments lligats a la demanda (quotes) han sigut implantats, resulta rellevant avançar en les accions positives associades a l'oferta, mitjançant programes de capacitació i formació o mesures que afavorisquen la conciliació igualitària en l'acompliment de les funcions orgàniques del partit per part de dones i homes.

Com a resultat de tot l'assenyalat més amunt, l'efectivitat de les quotes té a veure amb una complexa relació de múltiples dimensions, entre les quals caldria destacar: 1. Variables sistèmiques lligades al sistema electoral i els seus diferents components (barrera electoral, magnitud del districte, tipus de llista; 2. Variables relacionades amb els processos formals i informals que incideixen en la selecció i confecció de candidatures; i 3. Variables normatives, en funció de la plasmació legal i constitucional del principi d'igualtat tant en partits polítics com en parlaments (Verge, 2009).